

TUDOR ARGHEZI. THE SELF AS A TREE

Margareta Onofrei, PhD Student, University of Pitești

Abstract: This study develops one of the three Arghezian poetic paradigm, the paradigm of the self as a tree which, together with the other two axial paradigms (ars poetica, coincidentia oppositorum), creates a particular paradigmatic system.

Paradigmatic variability of the self as a tree focuses on the similarity between human and vegetal plans and starts from the Christian symbols, as the cross, developing through specific lexems: tree, leaf, branches, roots, strain etc.

At the paradigmatic level, man – tree similarity is based on a specific mutual exchange process which consists in the humanization of the tree and the sending of the man into the vegetal plan.

In conclusion, the symbolic perspective of the contextualisation leads to the interpretation of self determinations through the merging with the surrounding nature by means of which the self discovers the sacredness.

Keywords: paradigm, self, tree, sacredness

Paradigma lirică particulară argheziană instaurează un sistem poetic inovator dezvoltat în manieră specifică. Pornind de la simbolurile matriciale izotopice ale poeziei lui Tudor Arghezi, care devin arhisememe paradigmatic, îmbogățite cu numeroși termeni care le susțin și le dezvăluie semnificațiile, se pot identifica trei paradigme axiale lirice argheziene: paradigma artelor poetice, paradigma coincidenței sacru - profan, paradigma vegetalului. La nivelul contextualizării acestora, coerența textuală este realizată prin prezența eului care se raportează reflexiv la fiecare dintre ele, prin fuziunea lor, la baza căreia se află aplicarea principiului ordonator al coincidenței contrariilor.

În continuare, prezentul studiu dezvoltă variabilitatea unei dintre paradigmele specific argheziene, anume aceea a eului-arbore.

În viziune argheziană, ființa umană are un destin similar cu cel al copacului cu rădăcini înfipte în pământul străbun, de nestrămutat, cu trunchiul și ramurile aspirând către sacralitate, precum eul însetat de cunoașterea absolutului.

Lexemul central, *copac*, sinonim cu *pom* sau *arbore* (recurent și prin variante care particularizează generalul prin elementele *nuc*, *dud*, *plop*, *tei*, *dafini*, *duzi*, *migdali* etc.) generează un câmp semantic - nucleu al uneia dintre cele trei paradigme matriciale a liricii argheziene. Componentele sale, *frunză*, *ramuri*, *rădăcină*, *tulpină*, raportate la același câmp semantic, converg către o esență profund umană care se centrează pe aspirație.

Pornind de la filosofia simbolizării de factură religioasă, instaurată de Mircea Eliade, se poate afirma că simbolul reprezintă atât realitatea, cât și semnul realității, sintetizând semnul și referentul semnului. De aceea, natura sa comportă valențe multiple care nu conduc către o cale rațională de cunoaștere, ci spre una de factură *luciferică*¹, așa cum o numește Lucian Blaga, axată pe amplificarea misterelor existențiale.

Cea mai cunoscută formă de manifestare a sacrului este reprezentată de cruce identificată, în mit și legendă, cu lemnul din care a fost extrasă, reprezentând esența *Arborelui*

¹ Blaga, 1943

*cosmic*², al Binelui și al Răului; într-o altă accepțiune, relevată de Mircea Eliade, chiar simbolul christic este reprezentat ca arbore.

Atât crucea, cât și arborele - sursă stau la originea lumii, ca simboluri ale creației sacre: „*Orice nouă valorizare a unei imagini arhetipale încununează și desăvârșește pe cele vechi: mântuirea revelată prin Cruce nu anulează valorile precreștine ale Arborelui Lumii, simbol prin excelență al unei renovatio integrale.*”³

Simbolul arborelui reprezintă nucleul paradigmelor matriciale argheziene, transpunând în clasa obiectuală relația sacru - profan și convertirea individului în creator de frumos. El reprezintă „*simbolul vieții elementare, crescut din apele de la începutul lumii sau din buricul unui zeu [...] reprezintă forma inițială a haosului și marchează un centru.*”⁴ Valențele arborelui care derivă din cea de centru al universului, în accepțiunea lui Mircea Eliade, ar mai fi: „*imagine reflectată a cosmosului, suport al universului, receptacol al sufletelor strămoșilor, semn al reînvierii etc.*”⁵

În centrul liricii lui Tudor Arghezi se află simbolul copacului dezvoltat atât la nivelul imaginarului poetic, prin analogie cu destinul omului creator, cât și la nivelul imaginarului lingvistic, prin utilizarea recurentă a metaforelor arborescente care produc semnificații înfrățite prin apartenența la câteva câmpuri semantice dominante și care își au nucleul în conceperea arborescentă a destinului uman. Impresia de redundanță este anulată de prospețimea imaginilor create care pornesc de la o imagine - sursă și se nuanțează textual prin reprezentări surprinzătoare care fascinează lectorul și îl transpun în universul unic al artei literare argheziene.

Edificiu liric are drept sursă generatoare și permanent regeneratoare simbolul arborelui original, cu valoare hiperonimică, a cărei paradigmă poetică se îmbină într-un tot unitar cu celelalte două paradigme matriciale, având descendență sacră, coborâtă în profan și fiind, totodată, generatoare de artă.

Proveniența creștină a simbolului este evidentă, Arghezi fiind un *homo religios* declarat, chiar și atunci când se revoltă și hulește, iar, în acest context al paradigmei cultural-religioase, crucea reprezintă o axă a lumii, ca și copacul din care a fost creată, „*pentru că ea este reazemul lumii și scara spre Dumnezeu sau, cum spune Firmicus Maternus – pentru că lemnul crucii susține edificiul cerului, consolidează temelia pământului, îi readuce la viață pe oamenii crucificați.*”⁶

Un loc comun al imixtiunii dintre simbolul sacru de factură vegetală al crucii și cel al sacrului întrupat este textul liric intitulat *Duhovnicească*, în care, într-o stare de visare a subconștientului indusă liric prin construcția discursului, prin crearea de imagini aparent incongruente, cele trei paradigme argheziene se intersectează, izvorând din aceeași sursă, aceea a sacrului revelat prin intermediul artei.

Destinul hristic este similar, până la contopire totală cu cel al Artistului; Iisus, *vecinul* eliberat de condiția de crucificat, evadează în spațiul real, profan prin abandonarea menirii sacre și refugiarea într-un cadru al familiarului. Această eliberare se corelează simbolic cu dorința eului de a părăsi condiția sa de damnare profană prin refugiere imaginară în spațiul protector al sacrului.

² Eliade, 1992: 43

³ *Ibidem*: 203

⁴ Ruști, 1998: 17

⁵ *Ibidem*

⁶ *Idem*: 18

Refugiul lui Hristos în *brațele* reprezentantului umanității reprezintă o depășire a barierelor thanatice prin familiaritate cu un loc aparent inadecvat al inferiorității. Hierofania cu sens de revelație se produce prin apariția vizitatorului din altă lume. Acesta este numit, prin tabuizare, *Cine-știe-cine*, spre a nu deconspira proveniența Sa prin complicitatea creatorului, dar și prin corelarea destinului sacru cu cel profan. Divinitatea este metamorfozată în omul care caută protecție tocmai la ființa inferioară care l-a invocat, astfel comunicarea cu planul superior se prezintă sub forma revelației, eul însingurat găsiindu-și refugiul sufletesc în sacru, la fel cum sacrul îl caută și îl necesită în profan.

În acest text, simbolul crucii marchează o menire sacră, dificil de împlinit, dar și un ideal uman intangibil, generând astfel o comuniune profundă a celor două planuri, superior și inferior.

Paradigma vegetalului, axată pe simbolistica de factură creștină a crucii provenite din lemnul arborelui sacru, este prezentă și în alte texte lirice precum ultimul *Psalm* [*Am fost să văd pe Domnul bătut de viu pe cruce*] în care se dezvoltă aceeași comuniune a sacralului cu profanul în contextul relevării sursei acesteia, anume simbolul vegetal. Omul devine martor al sacrificiului Mântuitorului, iar Acesta din urmă Se identifică *Arborelui cosmic* care unește cerul cu pământul, preluând trăsături terestre, *rădăcini*, și celeste, *soarele* [...] *sângerat*.

Paradigma sacralului se exprimă prin formulările: *bătut de viu pe cruce, a cerului rășină, la fel, de-o rădăcină*, care accentuează natura hristică duală, dar și sacralitatea *profanizată* a copacului și a crucii. Câmpul semantic al sacralului compus din lexemele *Domnul, cruce, cer, soare*, se îmbină cu cel al vegetalului, axat pe prezența lexemelor *cruce, rădăcină, câmp, rășină* (o aluzie semantică la măreția bradului analogică celei a Domnului) și cu cel al umanului, reprezentat de Iisus coborât în profan, exprimat prin lexemele *Domnul, bătut, viu, ase uita, a simți*.

Similaritatea destinului vegetalului și umanului este evidentă și în alte texte, aceste două planuri aflându-se permanent, chiar dacă uneori doar implicit, sub oblăduirea sacralității. Asemenea pomului care se regenerează, devenind *pădure*, omul are menirea de a continua șirul existențial, devenind, în sens generic, *umanitate*:

Copacul viețuiește și s-a-nmulțit pădure.

Tu-ți răsplătești ursita de grabnică pieire,

Făcându-te, din omul prigoanei, omenire. (Om cu om)

Această similaritate la nivelul predestinării derivă din profunda comuniune dintre om și arbore care ajunge până la identificare totală a unuia cu celălalt:

Un om fusese-o frunză și numai om cu om

Au izbutit să crească și să se facă pom. (Om cu om)

Deși destinul uman, ca și cel vegetal, au ca trăsătură distinctivă perisabilitatea, elementele generalizării lor, *pădurea* sau *omenirea*, tind către eternitate de factură sacră. Pesimismul trecerii se corijează, paradoxal, prin optimismul regenerării, sub semnul binecuvântării divine prin care *omul prigoanei și copacul* își continuă existența prin refacere permanentă.

Similaritatea om - arbore, la nivel paradigmatic, se dezvoltă și prin umanizarea arborelui și trimiterea în vegetal a omului la capătul unui proces încheiat al cedării reciproce a specificului: *Frunzele tale sunt simțirea mea, Un simțământ, o frunză legănată, Tu câtă frunză ai și câte crăci/ Eu tot atâtea am. (Frunzele tale)*

Eul manifestă trăsăturile arborelui cu care se simte identic, având același trup cu rădăcini, cu ramuri, cu vârfuri întinse spre cer, dar, mai ales, cu același spirit prin care manifestă sentimente profunde, precum îndoială, înfiorare, aspirație spre ideal. *O lume veche* izvorâtă din frământările sufletești ale omului - arbore, presimțită din rădăcini, așteptată și

căutată reprezintă o redescoperire a sinelui prin cercetare a sacrului/ idealului prin intermediul profanului.

*Când mă frământă îndoiala sunt
Înfiorat, din vârful până la pământ,
De unde alte ramuri se-mpereche
Și caută o lume să iasă-ntr-însa, veche. (Frunzele tale)*

Paradigma cărții - creației se intersectează cu cea a vegetalului, întrucât Arghezi se imaginează liric ca un copac - liant între generații, merit să amplifice, prin artă, semnificații profunde ale existenței sale. De aceea, deși este de multe ori cuprins de incertitudini majore, le consideră trecătoare și se raportează la ansamblul edificiului său artistic, imaginat ca un piersic, în textul *Frunze pierdute*:

*Foile tale, scrise, de hârtie,
Se rup și zboară, ca dintr-o livadă
Frunzele smulse-n vijelie,
Fără ca piersicul să și le vadă.*

Simbolistica paradigmatică a vegetalului se îmbină cu cea existențială a iubirii și cu cea a trecerii iremediabile a timpului, ca în textul *Oseminte pierdute*, în care, prin intermediul paralelismului sintactic, se accentuează antiteza dintre limitare și nelimitare, dintre perisabilitatea reprezentată de sentimentul uman și eternitatea vegetalului.

Repererele temporale conduc către o semnificație generală thanatică a sentimentului uman (*ani, atunci, fântână, trecut, mormânt*) și la o anticipare a eternității din perspectivă vegetală (marcată explicit prin referința *de-a pururea*); pierderea iubirii echivalează cu distrugerea unei ordini originare, accentuând perisabilitatea sentimentului în raport cu existența milenară a arborelui, văzut ca *axis mundi*: *Voi creșteți toți de-a pururea în sus.*

Axa lumii este aflată în grija *domnului grădinar*, metaforă a sacrului *profanizat*, care însă nu are cunoștință despre perisabilitate, despre *mormântul* pregătit deja de individul cunoscător al morții încă din timpul vieții, dovedindu-se intuitiv într-o notă de naivitate a speranței; irelevanța mormântului în raport cu sacrul conferă un caracter derizoriu iubirii față de eternitatea *grădinii*, conferită de creatorul ei.

*Și mi-a răspuns că nu e în grădina lui
E-adevărat. Nu este mormântul nimănu.*

Simbolul arborelui arghezian își trage esența vitală din semnificația profundă a *Arborelui cosmic* aflat dincolo de viață și moarte, într-un spațiu privilegiat care se învecinează cu sacrul. Astfel, identificarea umanului cu acest copac, Pomul Cunoașterii din care s-au înfruptat cândva primii oameni, neluând în seamă interdicția Creatorului, translatează sensurile perisabilității către veșnicie.

Arghezi, în ipostaza cea mai impresionantă a eului-copac din *Psalm III* [*Tare sunt singur, Doamne, și pieziș*], aspiră spre câștigarea sacrului prin sacrificiu de sine și penitență; acest psalm se află la confluența celor trei paradigme poetice axiale ale liricii argheziene, relevând, într-o tonalitate gravă, profundă, semnificația destinului uman de a se subordona menirii de creator al profanului tocmai pentru a câștiga protecția sacrului.

Semul vegetal se ramifică în sememe specifice (care devin lexeme, prin contextualizare), precum *copac, coajă, ramuri, frunziș, rădăcini*, și se identifică celui uman, în special, prin inducție metaforică (evidentă la nivelul sememelor *sunt, tânjesc, îndârjire, aștept, slujesc, mă muncesc, sânger*), dar și prin grefare (*Copac pribeag, uitat în câmpie, Nalt candelabru, strajă la hotare*).

Simbolul omului - copac prezintă determinări care îi sugerează condiția defavorizată, de părăsire și însingurare. Paradoxul copacului *pribeag* este utilizat de Arghezi și în textul

Întoarcerea la brazdă în care este utilizat lexemul sinonim *hoinar* atribuit, în mod surprinzător, lexemului *pom*: *Fusei un pom hoinar în toată lumea*. Celelalte determinări ale arborelui damnat, *singur, pieziș, uitat, cu fruct amar, țepos, aspru, prins*, reliefează, prin detalierea axată pe grefare metaforică, o coborâre a eului în inferioritatea condiției sale profane din care invocă un singur semn salvator al sacrului: *un pui de înger*.

Paradigma sacrului, aflată în opoziție coincidentă cu cea a profanului, se exprimă prin lexeme specifice: *stele, altare, focuri, sfinte, semnul, depărtarea* și prin simbolul *Doamne*, numind referința absentă căreia I se adresează întregul discurs.

Condiția copacului supus damnării de a se constitui, prin grefă metaforică, drept *nalt candelabru, stajă la hotare* enunță menirea artistului de a reprezenta estetic corespondența celor două planuri, menire similară cu a pomului aflat la confluența cerului cu pământul, având rădăcinile înfipte în solul fertil și finit al terestruului și ramurile îndreptate mereu către spațialitatea infinită, sacră. Semul comun al verticalității apropie cele două coordonate, opuse doar aparent.

Unicitatea omului - copac este conferită de condiția sa aparte față de alții asemenea lui, față de pomii cărora li se alătură determinările: *de rod, cu gustul bun*, care produc *nectare rozede dulceață* sau *aroma primei agurizi*; aceștia sunt privilegiați doar în aparență, în esență fiind însă condamnați perisabilității, pe când artistul care își arogă atributele copacului damnat se autodepășește prin căutare a sacrului pentru că este conștient că, la finalul *hotarului* său, va trece bariera thanatică spre ceea ce a constituit un idealul, spre Creatorul suprem. Melancolia eului defavorizat în planul profan își găsește compensația tocmai în căutare de sine și de Dumnezeu în vederea refacerii spirituale.

Iluzia abandonului, creată intenționat de cel care invocă pentru a provoca pe cel invocat, exprimată prin formularea *mi-este de ajuns*, completată adverbial prin lexemul *poate*, induce ideea că potențialul uman este nelimitat, iar instanța lirică este capabilă să îndure cu stoicism, în continuare, absența sacrului, cu toate că, pe măsură ce se derulează discursul liric, eul-copac este dominat de suferința resimțită organic care atinge apogeul în versul: *Și mă muncesc din rădăcini și sânger*, vers prin care se anulează trăsăturile distinctive ale omului și ale copacului, cei doi devenind un ansamblu indestructibil prin fuziune totală.

În concluzie, se poate afirma că structura limbajului poetic arghezian reprezintă sursa generării celor trei paradigme poetice contextualizate care, la rândul lor, se axează pe cele trei simboluri matriciale, *carte, divinitate, arbore*. Paradigma poetică programatică derivă determinări psiho-cognitive ale artistului pasionat de creație; la nivel simbolic, eul-creator se identifică arborelui ale cărui ramuri se ancorează în superioritatea planului sacru, teritoriu imaginar al unui Dumnezeu iubit și invocat prin cuvânt.

Acknowledgments

This work of Margareta ONOFREI was supported by the strategic grant POSDRU/159/1.5/S/138963 - PERFORM, co-financed by the European Social Fund – Investing in People, within the Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013.

BIBLIOGRAPHY:

- Artagea, Andreea M., *Tudor Arghezi. Victoria retoricii*, Craiova, Editura Aius Printed, 2009
 Balotă, Nicolae, *Opera lui Tudor Arghezi*, București, Editura EuroPress, 2008
 Blaga, Lucian, *Trilogia cunoașterii*, București, Editura Regală pentru Literatură și Artă, 1943

- Bontilă, Ruxanda, *Elemente de poetică generală. Către o poetică a (re)scrierii*, Galați, Editura Fundației Universitare Dunărea de Jos, 2010
- Dascălu, Crișu, *Poetikon*, București, Editura Ideea Europeană, 2007
- Dorcescu, Eugen, *Metafora poetică*, București, Editura Cartea Românească, 1975
- Dorcescu, Eugen, *Poetica non-imanenței*, Editura Semănătorul (editură online), 2008
- Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992
- Parpală, Emilia, *Poetica lui Tudor Arghezi. Modele semiotice și tipuri de text*, București, Editura Minerva, 1984
- Parpală, Emilia, *Introducere în stilistică*, Craiova, Editura Universitaria, 2006
- Nicolescu, Basarab, *Noi, particula și lumea*, Iași, Editura Junimea, 2002
- Nicolescu, Basarab, *Teoreme poetice*, Iași, Editura Junimea, 2007